

РАЗДЕЛ I

ФИЛОСОФИЯ

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 26 (65). 2013. № 4. С. 3–8.

УДК: 141.32(430)“19”

ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА

Возняк С.В.

У статті розкриваються характерні особливості стилю мислення М. Гайдеггера, які відповідають його ідеям стосовно істотності мислення. Стверджується, що німецький мислитель у своїй творчості гранично загострює і доводить до найістотнішої виразності і ясності природу власне філософського мислення як такого, його відверто запитувальний характер, його рух не навколо предмета, в у його сутності, зсередини, захоплюючи цілковито того, хто мислить. Також спосіб розгортання онтологічної тематики у філософії М. Гайдеггера конститується як «мислення, що перебуває у бутті». Окрема увага зосереджена на спрямуванні Гайдеггера на лінгвістичний аспект мовлення та мислення, і на внутрішній співмірності та зрощеності лінгвістичного та онтологічного вимірів.

Ключові слова: мислення, запитування, буття, мова, слово, онтологічна завантаженість.

Об'єктом дослідження є специфіка філософського мислення М. Гайдеггера. **Мета** статті – характеризувати сутнісну специфіку мислення М. Гайдеггера у її суголосності із гайдеггерівським розумінням мислення взагалі.

В рамках сучасної зацікавленості творчістю М. Гайдеггера однією із найбільш непрояснених та нерозкритих тем його філософії постає проблема розуміння ним природи мислення. Проблематизуючи мислення у його онтологічних вимірах, Гайдеггер, тим не менше, не залишає після себе готової, завершеної, цілісної системи розуміння сутності мислення. З огляду на це актуальною постає проблема виявлення способу, у який тема мислення виростає із головного запитання філософії мислителя – питання про буття суцього. Концентруючись на способі, методиці, методології постановки питання про сутність мислення, ми не можемо оминати важливість виявлення деяких край істотних особливостей мислення самого Мартіна Гайдеггера.

Загалом, проблема особливостей, стилю, специфіки М. Гайдеггера не є абсолютно недослідженою. Певна увага до цієї теми проглядається у всіх роботах біографічного характеру (Ж. Бофре, Р.Сафранські, Х.-Г. Гадамер). Проте, системного аналізу спорідненості стилю мислення М. Гайдеггера із його ідеями

щодо природи мислення як такого зроблено так і не було. Більш поглиблений, теоретично-онтологічний варіант аналітики способу та особливостей мислення М. Гайдеггера є у роботах вже зазначених Ж. Бофре, Х.-Г. Гадамера, також – у текстах В. Бібіхіна, В. Візгіна, Р. Карнапа, Ф. Херрманна, П.П. Гайденко.

Х.-Г. Гадамер називає Гайдеггера «майстром мислення, невідомого мистецтва мислення» [4, с. 73], відмічаючи «пристрасну потужність гайдеггерівського запитування і мислення» [4, с. 74]. Після лекцій та перших творів Гайдеггера «відчувався новий дієвий імпульс, що перетворював все навколо: мислити з самого начала і від самих начал» [4, с. 75]. Це, так би мовити, емоційні судження, дескрипція власних вражень. А ось вже деяка аналітика: «... ми дізнаємось, що мислення являє собою показування і до-сягнення само-показування. Це була та елементарна подія, в результаті котрої ... був зроблений крок від площинного характеру мислительного процесу до його трьохмірного виміру. ... віднині той, хто мислить, завжди залишався перед ликом речі, тому що усякий поворот думки незмінно повертав його до однієї і тієї ж самої речі. Якщо звично в процесі мислення ми просуваємось від однієї думки до іншої, то тут не відривали очей від однієї і тієї ж речі» [4, с. 73-74]. Цікавим, окрім усього іншого, є фіксація факту, що мислення самого Гайдеггера аж ніяк не було площинним, не рухалося однією колією, а прагнуло цілісно охопити свій предмет. І охопити не просто поняттєво, а якимось інакше.

Однією з характерних особливостей гайдеггерівського мислення була його, як зазначає Х.-Г. Гадамер, самовідданість і аж до тієї межі, коли кожне сутнісне питання (або запитування сутнісного) доводиться до запитування власного буття, коли під запитання ставиться буття того, хто запитує. І тільки так можна, власне, суто по-філософськи запитувати. «Якщо запитується про 'буття', то немає нічого заздалегідь напередпокладеного, і 'ставити' питання про буття, скоріше за все, значить ставити себе під запитання, під запитання, завдяки котрому 'буття' взагалі є, і без котрого 'буття' – не більш, ніж пустий словесний туман» [4, с. 76].

Сам Гайдеггер про це пише так, характеризуючи специфіку власне метафізичного (у даному контексті – філософського) мислення і запитування на відміну від мислення у звичайних (не гегелівських) поняттях, що є різновидом представлення: «Метафізика є запитуванням, у котрому ми намагаємось охопити своїми запитаннями сукупне ціле суцього і запитуємо про нього так, що самі, ті, хто запитує, виявляємось поставленими під запитання» [8, с. 333]. Іншими словами, йдеться про доведення думки, що запитує, до останньої межі. Габріель Марсель цікаво зауважує стосовно стилю мислення Гайдеггера: «Акт філософського мислення зберігає у нього всю свою справжність» [цит. за: 3, с. 409]; правда, він тут же зазначає, що Гайдеггер «вельми важко виходить із свого внутрішнього світу, і у цьому саме і полягає межа його можливостей» [цит. за: 3, с. 409].

Що значить правильно, за Гайдеггером, поставити питання про буття суцього? Ось як про це говорить він сам: «...ми, сьогоднішні, незважаючи на весь інтерес до метафізики і до онтології, навряд чи спроможні хоча б навіть правильно поставити питання про буття суцього, тобто, так, щоб це запитування ставило під запитання нашу істотність, тим самим зробило її гідною запитування в її відношенні до буття і, таким чином, відкритою для буття» [9, с. 133]. Отже, гідність запитування (у відношенні до буття) напряду залежить від ширості запитування (чи ставиться під

запитування наша істотність?), – і лише це робить нашу істотність відкритою до буття.

У своїх лекціях «Що зветься мисленням?» Гайдеггер постійно нагадує своїм слухачам, що питання «Що кличе нас думати?», «Що зветься мисленням?» повинно втягувати у себе самих тих, хто запитує: «Ми бачимо самих себе поставленими у це питання, якщо ми його запитуємо і не тільки виговорюємо» [9, с. 242], ми повинні «віддати себе цьому запитуванню». Питання «Що зветься мисленням?», – говорить М. Гайдеггер, – закликає нас у нашу істотність. Завдяки цьому питанню людина ставить себе під запитання. Втягування у запитуване того, хто запитує – взагалі є характерною особливістю власне філософського мислення. Філософія не є просте об'єктне знання, об'єктне мислення, що жодним чином не зачіпає самого суб'єкта філософствування. До речі, І.Г. Фіхте наголошував на внутрішньому зв'язку характеру філософії і особистості самого філософа. У особі Мартіна Гайдеггера ця істотна риса філософського мислення проступає найбільш виразно, яскраво, гостро.

З цього приводу Г.-Х. Гадамер зауважує, що Гайдеггер, «ставлячи питання про смисл буття, робив їх своїми питаннями, <...> питання про смисл буття настільки переповнювало його, що вже більше не було дистанції між тим, що він мислив і чому вчив, і тим, хто він був сам по собі» [4, с. 78]. І ще вельми важливе зауваження: для Гайдеггера «мисль не є інструментом для досягнення цілей, коли все зводиться до хисту, а то й всезнайства, але переживається як справжня пристрасть. <...> Зрозуміло, таке мислення зустрічається рідко – і воно повинно прийняти дорікання у суспільній безвідповідальності, оскільки не приєднується до якоїсь партійної позиції, – проте в ньому є величні взірці і переконливі приклади» [4, с. 77]. Варто виокремити: мисль, думка, мислення не є простим інструментом для досягнення чогось, про що, до речі, і вчив, наполягаючи на цьому, М. Гайдеггер.

Розглядаючи особливості гайдеггерівського стилю мислення, не можна обійти питання про особливості гайдеггерівської мови, вірніше – гайдеггерівської роботи з мовою, ще точніше – роботи у мові. З «Листа про гуманізм» відомі слова Гайдеггера: «Мова є домівкою буття», – не більше, але й не менше. Сам німецький філософ пише: «Мова не є лише полем виразу, і не є лише виразним засобом, ані тим ані другим разом. Поезія і мислення ніколи не використовують мову лише як засіб свого виразу, але, як поезія, так і мислення – це саме по собі одвічне, сутнісне і тому останнє мовлення, котре говорить мовою через людину» [9, с. 153].

Зазвичай вважають, що слова – це ніби відра і барила, з яких можна черпати смисл. Опираючись на таке представлення, судять потім про дії деякого мислення, яке вслуховується в слово. Тут слово – це просто слово, «найближчим чином». За Гайдеггером – все інакше: «Слова слова – це джерела, котрі промовляння розкопує, джерела, котрі час від часу можуть знаходитися і розкопуватися, котрі легко засипаються, але іноді несподівано починають струмити» [9, с. 155]. Адже «мислення йде по тим борознам, котрі воно прокладає у мові». Все це відповідає гайдеггерівському відношенню до слова, оскільки, стверджує він, буття споконвічно віддає себе у слово [див. : 10, с. 168].

Г.-Х. Гадамер називає мову субстратом гайдеггерівського мислення, який вигідно відрізняє його від великої традиції мислення метафізики. Мова мислителя – найбільш самоочевидне свідоцтво самовідданості думки. Часто критикують Гайдеггера за свавільність його мови, але це і повинно бути так, тому що той, хто не

мислить разом із ним, не здатний зрозуміти одного, – у Гайдеггера “немає звичної колії мовних стиковок, котрими можна було б йти. Це і насправді не мова для передачі інформації» [4, с. 78]. І далі: «...Гайдеггер все глибше і глибше занурюється у дослідження самих основ мови і, немов би шукач скарбів, вилучає з темних шахт дещо, що сяє і виблискує» [4, с. 78].

В.П. Візгін стверджує, що Гайдеггер робить одним з ресурсів свого філософствування володіння «незрівнянним почуттям мови» і філологічним даром; німецький філософ «не тільки з легкістю субстантивує не-субстантиви мови, але й у випадку потреби ‘дієсловує’ не-дієслова: ‘світ світствує’ або ‘річ річує’ (рос. – ‘мир мирствує’, ‘вещь веществує’ (das Ding dingt))» [3, с. 410].

В. В. Бібіхін, відомий мислитель і перекладач філософії Гайдеггера, чії ідеї стосовно мови і мовлення сформувалися під безсумнівним впливом гайдеггерівської філософії, стверджує, що мова не стільки засіб, скільки «саме те середовище, той розгорнутий подією та вісткою про неї простір, рух всередині якого виявляється непозбавленим смислу» [2, с. 16]. Говорінням ми захоплюємо простір, відвойований мовчанням думки. Треба вдовольнитись простим знанням того, що «очікуване слово буде сказане в кінцевому рахунку». С цим перегукується таке міркування Г.-Х. Гадамера: «... у словах філософа не тільки виконується саме мислення – в них думка засвідчується» [4, с. 79]. А стосовно слова як такого, то Гайдеггер, як вдало підмічає В.В. Бібіхін, не хоче тіснитися всередині тільки звичного та стертого значення слова, яке звичайно буває звуженим [1, с. 18].

Правда, Рудольф Карнап, вважаючи, що багато метафізичних речень просто позбавлені смислу, говорить про плутанину у метафізиці, яка не дозволяє перекласти на «логічно коректну мову», як це можливо з повсякденною мовою. Дістається від нього і Гайдеггеру: «Псевдоречення цього виду найбільш часто зустрічаються у Гегеля і Гайдеггера, який перейняв разом з багатьма особливостями гегелівської форми мови і деякі її логічні недоліки» [6, с. 56]. Безсумнівно, з точки зору логічного позитивізму (та й аналітичної філософії) мислення та й мовлення Гайдеггера будуть виглядати саме так, – але тільки з такої точки бачення.

Поль Рікьор відмічає «онтологічну завантаженість мовленнєвої діяльності», на яку звертає увагу Гайдеггер, і не просто «бере до уваги», а повністю цій завантаженості віддається: «Гайдеггер йде не шляхом сходження, як це робимо ми, послідовно переходячи від елементів до структур, потім від структур – до процесів. Він йде зворотнім – для нього цілковито законним – шляхом: виходячи з суцього, що говорить, з онтологічної завантаженості мовленнєвої діяльності, що склалася, якою є мовлення мислителя, поета чи проповідника» [7, с. 157].

Г.-Х. Гадамер підкреслює характерну особливість гайдеггерівського мислення: перебування у самому бутті. Гайдеггерівське осмислення техніки і повороту було не мисленням про техніку чи про поворот, але «перебуванням у самому бутті, котре слідує своїй власній, нагальній внутрішній потребі мислити. Він називає це ‘сутнісним’ мисленням, а також говорить про ‘мислення в модусі ‘із...»’ або про ‘мислення у модусі ‘до...»’, бажаючи тим самим сказати, що це не схоплення думкою и не осягання чогось, але, скоріше, дещо подібне дозволу буттю інтегруватися у наше мислення, нехай навіть у самому радикальному вигляді – як повна його відсутність» [4, с. 153].

Таким чином, маємо й характеристику того, що Гайдеггер іменує «сутнісним мисленням»: не ми мислимо про щось власними зусиллями, використовуючи потужний методологічний потенціал, а робимо щось таке, що дозволяє буттю увійти у наше мислення (тут явною є неоднозначність: ми дозволяємо буттю, чи саме буття дозволяє собі увійти у мислення; ще одна неоднозначність: буття дозволяє собі – чи дозволяє нам, тим, хто мислять буття?).

Г.-Х. Гадамер продовжує далі, акцентуючи увагу на «мовній нужді», яка притаманна була усьому стилю мислення Гайдеггера: «Даремним було б акцентувати увагу на тому, що подібне мислительне зусилля не може скористатися прийомами і поняттями, за допомогою котрих можна було б схопити предмети, осягнути їх і оволодіти ними. Тому таке мислення виявляється у найбільшій мовній нужді, адже мислення і мовлення, котрі тут апробуються, нічого не виражають і не містять у собі жодних предметів, на котрі зусиллю, що мислить і розуміє себе, було б достатньо звернути увагу» [4, с. 154].

Стосовно гайдеггерівського «перебування у самому бутті» у процесі мислення, можна пригадати дивні слова Г. В. Ф. Гегеля з «Передмови» до «Феноменології духу»: логічна необхідність полягає у тому, щоб «бути у своєму бутті своїм поняттям» [5, с. 30]. Звісно, у Гайдеггера не йдеться про логічну необхідність – у нього своєрідне, відмінне від Гегеля, відношення до логіки і усього логічного, тим більше – логічно необхідного. Проте самий стиль гайдеггерівського мислення досить добре підпадає під гегелівське формулювання – «бути у своєму бутті своїм поняттям», тобто не у поняттях схоплювати той чи інший предмет, не поняттями розповідати про те чи інше, а в осередді свого буття ставати, бути «поняттям», намагатися дістатися розуміння з середини, з осереддя самого буття, і розуміти (мислити) не інтелектом тільки, а усім своїм єством, усією своєю істотою, – своєю істотністю.

Висновки. Отже, що нового ми знаходимо у гайдеггерівському стилі мислення? Безперечно, особливе – шанобливе, осмислене, глибоке, поважне і безмежно уважне – ставлення до слова. А стосовно новизни його мислення, варто нагадати слова самого Гайдеггера: «Сказавши це, я не сказав нічого нового, тай чи сміє мисляча людина шукати втіху в тому, щоб сказати щось нове?» [10, с. 170]. Гайдеггер, на нашу думку, гранично загострює і доводить до найістотнішої виразності і ясності специфіку власне філософського мислення як такого, його відверто запитувальний характер. Це – мислення вельми ризиковане, на межі, на грані. І тим самим він нам, як говорить В. В. Бібіхін, дає найголовніше – школу чистої мислі [1, с. 21]. А стосовно питання про адекватність причитування, розуміння, тлумачення ідей та думок Гайдеггера, можна сказати лише одне: варто і, мабуть, треба, здійснювати не просто теоретичну рефлексію над тим, що сказав німецький філософ (принаймні, не тільки це), а здійснювати сутнісні роздуми, роздум, що осмислює, разом із ним, – мислити разом із Мартіном Гайдеггером, намагаючись вчуватися в його думку.

Список літератури

1. Бибихин В. В. Вместо предисловия / В. В. Бибихин // Хайдеггер М. Что такое метафизика? / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихин]. – М. : Академический Проект, 2007. – С. 5–27. – (Философские технологии).

2. Бибихин В. В. Язык философии / В. В. Бибихин. – М. : Издательская группа “Прогресс”, 1993. – 416 с.
3. Визгин В. П. Философия Габриэля Марселя: темы и вариации / В. П. Визгин. – СПб. : Изд. дом “Мирь”, 2008. – 711 с.
4. Гадамер Х.-Г. Пути Хайдеггера: исследования позднего творчества / Ханс-Георг Гадамер ; [пер. с нем. А. В. Лаврухин]. – 2-е изд. – Мн. : Прополис, 2007. – 340 с.
5. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духа / Г. В. Ф. Гегель ; [пер. с нем. Г. Г. Шпет] // Сочинения / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Соцэргиз, 1959. – Т. 4 – 440 с.
6. Карнап Рудольф. Преодоление метафизики логическим анализом языка ; [пер. А. В. Кезин] / Рудольф Карнап // Путь в философию. Антология. – М. : ПЭР СЭ; СПб. : Университетская книга, 2001. – (Humanitas). – С. 42–61.
7. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / П. Рикёр ; [пер. с фр., вступ.ст. и коммент. И. С. Вдовина]. – М. : Академический проект, 2008. – 695 с. – (Философские технологии).
8. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихин] // Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – (Мыслители XX века). – С. 327–344.
9. Хайдеггер М. Что зовется мышлением? / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. Э. Сагетдинов] – М., Академический Проект, 2006. – 351 с. – (Философские технологии).
10. Хайдеггер Мартин. Парменид / Мартин Хайдеггер ; [пер. нем. А. П. Шурбелев]. – СПб. : Владимир Даль, 2009. – 283с.

Возняк С.В. Особенности мышления Мартина Хайдеггера // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – 2013. – Т.26 (65). – № 4. – С. 3–8.

У статті розкриваються характерні особливості стилю мислення М. Гайдеггера, які відповідають його ідеям стосовно істотності мислення. Стверджується, що німецький мислитель у своїй творчості гранично загострює і доводить до найістотнішої виразності і ясності природу власне філософського мислення як такого, його відверто запитувальний характер, його рух не навколо предмета, в у його сутності, зсередини, захоплюючи цілковито того, хто мислить. Також спосіб розгортання онтологічної тематики у філософії М. Гайдеггера конституюється як «мислення, що перебуває у бутті». Окрема увага зосереджена на спрямуванні Гайдеггера на лінгвістичний аспект мовлення та мислення, і на внутрішній співмірності та зрошеності лінгвістичного та онтологічного вимірів.

Ключові слова: мислення, запитування, буття, мова, слово, онтологічна завантаженість.

Voznyak S.V. Martin Heidegger's thinking peculiarity // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philosophy. Culturology. Political sciences. Sociology. – 2013. – Vol. 26 (65). – № 4. – P. 3–8.

The article displays M. Heidegger's thinking style peculiarities which agree with his ideas about the thinking essence. The author states that the German philosopher extremely stresses the nature of the philosophical thinking, its asking character, its moving not around the subject but into the subject and total covering the thinker himself. Ontological theme in M. Heidegger's works is viewed as 'thinking which is situated in being'. Special attention is paid to Heidegger's study of the correlation of thought and language. Language is mainly regarded not as a means of thought but as a special surrounding in which ontological meaning develops. It is the language, that is viewed by Heidegger as the substratum of thought, and this aspect sets Heidegger apart from other classical metaphysicians.

Key words: thinking, asking, being, language, word, ontological load.